

Araştırma Makalesi • Research Article

MacIntyre’ın Erdem Peşinde Eserinde İktisadi Adalet

Economic Justice in MacIntyre’s After Virtue

Yaşar Alkan ^a

^a Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Üniversitesi, Kula Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, İşletme Yönetimi Programı, 45000, Manisa/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-9553-5646

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 27 Şubat 2020
Düzeltilme tarihi: 29 Mart 2020
Kabul tarihi: 9 Nisan 2020

Anahtar Kelimeler:

MacIntyre
Erdem Peşinde
İçsel ve Dışsal İyiler
Pratikler
İktisadi Adalet

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 27, 2020
Received in revised form March 29, 2020
Accepted April 9, 2020

Keywords:

MacIntyre
After Virtue
Internal and External Goods
Practices
Economic Justice

ÖZ

Bu çalışma MacIntyre’ın *Erdem Peşinde* eserinde yapılan değerlendirmelere istinaden iktisadi adaleti sağlamaya yönelik birey ve toplum motifine dayanak oluşturacak gerekçelendirmeleri analiz etme amacı gütmektedir. Buna uygun olarak öncelikle MacIntyre’ın ilgi alanlarını oluşturan zihinsel geçmişi ve bazı eserleri bağlamında ahlak felsefesine yaptığı katkılar ele alınacaktır. Sonra iktisadi adaleti tesis etme hususunda tanımlayarak açıkladığı erdemler, içsel ve dışsal iyiler, pratikler ve kurumlar irdelenecektir. Bu tanımlamalara bağlı olarak şekillendiği öngörülen öyküsel hayat (insan hayatının öyküsel birliği, bütünlüğü) ve öyküsel yapı betimlemeleri değerlendirilecektir. Sonra “birçok erdemden tek bir erdeme ve sonrası” ile toplumun ahlaklılığa ve üretim kalıplarına dair inşa ettiği kurallar bütününe etik temeller ve gerekçelendirmeler sunma arzusunun oluşturduğu ödev ve yükümlülük bilincinin makuliyeti tartışılacaktır. Eylem şekli kapsamında dağıtıcı adalet, prosedürel adalet ve iktisadi adalet üzerine yürütülen faaliyetlerin ve oluşturulan organizasyonların başarısızlığına bağlı olarak bireysel ve toplumsal sorunların çözümü hususunda MacIntyre’ın görüşleri sonuç bağlamında değerlendirilecektir.

ABSTRACT

This study aims to analyze the justifications that will be grounded the individual and the society motifs to ensure economic justice based on the evaluations of MacIntyre’s *After Virtue*. Accordingly first will be contextualised MacIntyre’s mental background which is the subject of his interest areas and his contributions to moral philosophy in the context of some of his works. Then will be examined the virtues that with regard to establish economic justice defined internal and external goods, practices and institutions. Within assumed to be shaped according to these definitions will be evaluated the depictions of narrative life (narrative unity of human life) and narrative structure. Then will be discussed “from the virtues to virtue and after virtue” with the reasonableness of the duty and responsibility awareness of the society’s desire to present ethical grounds and justifications to the rules that the society builds on morality and production patterns. Within the scope of the form of action will be evaluated MacIntyre’s views as a conclusion on the solution of individual and social problems in that activities conducted based on the failure of distributive justice, procedural justice and economic justice and the organizations formed.

1. Giriş

Alasdair MacIntyre bir ahlak filozofu olarak oldukça tartışmalı ve kapsamlı bir tasarım dâhilinde modern toplumların içinde buldukları ahlaki yozlaşma ve tutarsızlık hallerinin meydana getirdiği sorunları

irdellemektedir. Ona göre problemin merkezinde günümüz toplumlarında rasyonel olarak savunulabilir, tutarlı ve belirgin ölçütlerin yoksunluğu vardır (Kaptan, 2014). 50 yıla yakın bir süredir ahlâk felsefesi alanında eserler üreten MacIntyre’ın görüşleri içerik bakımından dil felsefesini, eylem teorisini ve hatta sosyal bilimler felsefesini bir arada

ele almıştır. Bu faaliyetlerini ahlâk felsefesinin tarihine yönelik araştırmalarıyla da birleştirerek çalışma alanını genişletmiştir. Soğuk savaş döneminin ideolojik çatışmalarını, 1960'ların devrimci hareketlerini benliğinde hissedilen MacIntyre bunlardan büyük ölçüde etkilenmiştir (Gürler, 2004). Entelektüel gelişimini ivmelendiren bu gelişmeler sayesinde verimli ve bütüncül analizler yapma imkânı elde eden MacIntyre'nin erdemler, pratikler, kurumlar, içsel ve dışsal iyiler bağlamında yetkinliğe kavuşan birey motifi iktisadi adaletin sağlanmasında başat aktör misyonu elde edebilecektir.

Adaletin ve iktisadi adaletin çeşitli boyutlarını irdeleyerek geniş bir perspektif sunan düşünürlerden olan MacIntyre'nin analizleri, toplum içerisinde çeşitli faaliyetlerde bulunarak onlar gerekçelendirip diğerleriyle paylaşan birey motifini daha anlaşılabilir kılmaları açısından önem arz etmektedir. Nitekim McDonald'ın, *Erdem Peşinde* eserinden hareketle vurguladığı üzere diğer bazı adalet türlerinin aksine dağıtıcı adalet nosyonu –iktisadi adalet bağlamında- sadece salt istenileni gerçekleştirmenin ötesinde olası tüm ilgililerin ortaklaşa iyilerini, çıkarlarını ve hayata ilişkin beklentilerini olumlayarak sürdürülebilirliği tesis etmelidir (McDonald, 1986: 23; Levine, 1983: 703-705). Dolayısıyla MacIntyre'nin ortaya koyduğu birey açıklaması; bilgi, birikim, katkı ve toplumsal ahenk açısından ihtiyaç duyulan unsurları içermektedir.

Bu çalışma, *J. Rawls'in İktisadi Adalet Teorisi* (Alkan, 2018a), *J. Rawls'in İktisadi Adalet Teorisi ve Türkiye Ekonomisi* (Alkan, 2018b) ve Rawls ile Nozick'in eserlerini de kapsayan geniş bir perspektifte temellendirilmektedir. MacIntyre'nin erdemlere dayandırdığı analizler sayesinde ideal birey ve toplum üzerine görüşlerinin geçerliliği açıklanmaktadır.

2. Erdemlerin Doğası: İçsel ve Dışsal İyiler, Pratikler, Kurumlar

Erdem (Os. *Fazilet*; İng. *virtue*; Fr. *vertu*; Al. *eigenschaft*) tanım olarak ahlaki açıdan her zaman ve sürekli şekilde iyi olma eğilimidir. Buna istinaden doğru ve iyi eylemlerde bulunmaya yatkınlığı içermektedir. Dolayısıyla insan varlığının en zengin yani donanımlı, en gerekli ve dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerinin toplamı olarak ele alınabilir. Kişinin benliğine mündemiç iradesinin gerektiği takdirde büyük ve istenilen özverilerde bulunup ciddi engelleri aşmak pahasına ahlaki iyiliği amaçlamasını ve iyilik uğruna hareket etme güdüsünü de içermektedir (Cevizci, 1999). Erdemler ve onlara atfedilen değerler zamanla değişir. Eski Yunan, Ortaçağ Hristiyan ve modern felsefecilerin erdemleri ele alış biçimi farklıdır. Bu bazıları o zamaninkilerden üstün ya da aşağı yapmaz. Dolayısıyla erdemler kendi mantık silsileleri içinde ve çağın gereklerine göre ele alınmalıdır.

MacIntyre erdemi; sahip olunması, yaşamın işleyişinde aktif hale geçirilmesi elzem addedilen, pratiklere içkin halde bulunan ve iyileri başarmayı olanaklı kılmaya yönelik olan, yoksunluğu bu tür herhangi bir iyiyi başarmaktan büyük ölçüde alıkoyan, edinilmiş insani bir nitelik şeklinde tanımlanmaktadır (MacIntyre, 1981/2001a). Erdem, iyi

insanın sahip olduğu ve uyguladığı şeydir (MacIntyre, 1966/2001b). Erdem ilkeleri ve listeleri sunan düşünürler de vardır. Bunlardan bazılarının erdem tanımları şöyledir: Homeros'a göre erdem bir kişinin toplumsal aksiyon içinde kendine düşen rolünü yerine getirebilmesini mümkün kılan bir niteliktir. Sınırları tam olarak belirlenen tipleri gerekçelendirerek hayatın içinde anlamlı hale getiren erdemler birlikte yaşamının teminatıdır. Aristoteles, Yeni Ahit ve Thomas Aquinas'tan hareketle erdem, -ister doğal ister doğaüstü olsun- bir bireyin insana özgü olan *telos*'una doğru ilerlemesini olanaklı kılan bir niteliktir. Benjamin Franklin ise erdemi hem bu dünyalık hem de ahirete yönelik (semavi) başarıya ulaşmada faydalı olan olan nitelik şeklinde tanımlar (MacIntyre, 1981/2001a). Ayrıca erdem teriminin kendine has işlevini en ideal bir biçimde yerine getirme anlamına gelen Yunanca *arete* sözcüğü bağlamında insan ve insan etkinliklerinin mahiyeti şeklinde kullanan Sokrates, bu hamleyle erdemi felsefe literatürüne sokmuştur (Cevizci, 1999). Belli başlı erdemler yiğitlik, cömertlik, adalet, akletmek, tutarlılık, güzel söyleyiş, iyi yönetme, güçlü olma, yüksek ruhluluk, soyluluk, hoşgiderlik, temizlik, çalışkanlık, sessizlik vb. şeklinde sayılabilirler. Erdem hususunda anılan düşünürlerin ortaya koydukları gerekçelendirmeler bağdaşmaz gibi görünmektedir. Yer ve zaman etkisi kadar kültürler de mühimdir. Dolayısıyla tek ve çekirdek bir ilkeler seti belirlemek ütöpiktir. Zikredilen düşünürler için bazılarının anlamları ve etkileri diğerlerine göre daha yükündür. Filozofların belirledikleri erdemler çeşitli açılardan ele alınıp onaylanabilir veya reddedebilir ki bunlar da pratikler içinde anlam bulur.

Pratik, "toplumsal olarak oluşturulmuş yardımlaşmacı insansal etkinliğin, kendisi aracılığıyla o etkinliğe içsel olan iyilerin, o etkinlik biçimine uygun ve kısmen kesin olan üstünlük standartlarına ulaşmaya çalışma sürecinde, içerilen insansal iyi ve amaç tasarımlarının ve üstünlükleri başarmak için gerekli insansal gücün düzenli olarak genişletilmesiyle sonuçlanacak biçimde gerçekleştirildiği, herhangi bir tutarlı ve karmaşık biçimdir" (MacIntyre, 1981/2001a: 278). Pratik, iş yapış biçiminden ziyade toplumda zamanla oluşan işlerin her gün plebisitle elde edildiği mesleklerde anlam bulur. Ürün ekmek, biçmek ve her yıl yapmak pratik sayılmaz, pratik olan çiftçiliktir. Pratiği değerli kılan da toplumun inşa ettiği kurumlardır (MacIntyre, 1981/2001a). MacIntyre'a göre herhangi bir toplumsal pratik hakkında sorulan soru, onun özünde yerel olan alanının mı yoksa özünde evrensel olan alanın mı parçası olduğudur. Buna istinaden kişinin kendisinin kılacağı kuralları veya gözeteceği sınırlamaları seçmek onun elimde midir sorusu da ortaya çıkar (MacIntyre, 1966/2001b). Bütün bu sorular kapsamlı sistemin çeşitli unsurlarını anlamlandırarak bileşenleri irdeleme hususunda anekdotlar ihtiva etmektedir. MacIntyre bu ele alışlardan hareketle hepsini kapsayabilecek bir erdem kavramı elde edilip edilemeyeceğini sormaktadır. Tartışmaya açtığı şey, geleneğin farklı evrelerinden damıtılarak parçaları bütünleştiren ve karmaşık fakat kompleks bir erdem anlayışını ortaya koymaktır. Bu hususta erdemlerin gerekçelendirilmesini toplumsal ve tarihi etkileri

içselleştiren, ahlaksal öğeleri kanıksayarak açıklanan ve tanımlanan, önceden benimsenen çatı bir erdemler setiyle somutlaştırmak ister. Çekirdek erdem dediği şeyi ilk aşamada arka plan açıklaması adını verdiği etkinlikle, ikinci evrede tek bir insan hayatının öyküsü ve onun yapısı olarak adlandırdığı şeyi, üçüncü aşamada da ahlaki geleneği oluşturan şeyin kendisinin şu ana kadar yaptıklarından daha kapsamlı şekilde açıklanması olarak betimler. Silsile etkisiyle sonra gelen her evre öncekinin açıklanmasını gerekli kılar fakat tam tersinde böyle bir zorunluluk yoktur. Tarihi birikim bu mantık adımlarıyla açıklanır (MacIntyre, 1981/2001a). Bir kere saptandığında erdemleri uygulatabilecek iradeye ihtiyaç vardır. Homeros'tan bu yana (en azından bilinegelen literatürde) üstünlük bunun anahtarıdır. Ailede, mecliste, devlette ve kurumlarda bazı üstünler diğerlerini yönlendirir. Erdemlerin sergilendiği alanlar içinde üstünlük ihtişamıyla kitleleri etkiler. Diğer öğeleri anlamlandırdığı gibi iktisadi adaleti sağlayabilecek ehil kişilerin sahip olması gereken erdemleri ve onların uygulama yöntemlerini bu sınırlar dâhilinde ele almak gerekir.

Toplumun oluşturduğu veya onun işleyişinden türeyen çeşitli iyiler (çıkarlar, yararlar, menfaatler) insanlar için cezbedicidir. Onlara ulaşmanın her daim çeşitli alternatif yolları bulunabilir ve mütemediyen çoğu pratikler mahiyetleri itibariyle önyak olurlar. Fakat erdemlere uygun süreçleri çalıştırdıkları şüphelidir. Salt erdemlerin ve kişisel saygıyı pekiştirmenin mi yoksa şan, şeref, zenginlik, hükümrana yakınlık gibi dışsal iyilerin edinimi için mi kullanıldıkları mühimdir. Yüksek adalet, etik, erdem, ahlak nosyonlarına sahip olan halklar, iyilerin arka plan zihniyetinde çıkarı ikinci plana atarlar. Adaletin bir boyutu olan iktisadi adalet de feragat içererek diğerleriyle daha uygun paylaşım koşullarını ihdas etmeyi öngerektiren sürecin betimleyicisidir. Erdemlere sahip bireyler ve toplumlar iktisadi adaleti hayata geçirebilecek pratikleri işler kılabilirler. Klasik dönem Osmanlı toplumu bu konuda güzel bir örnektir (Duran ve Çamlı, 2019: 163-169).

Elde edildiklerinde her daim tek tek bireylerin malı olmak dışsal iyi adı verilen iyilerin karakteristiğini yansıtmaktadır. Ek olarak çoğunluğun aza, azınlığın çoğa sahip olması bunların diğer özelliği şeklinde ortaya çıkmaktadır. Vaziyet kimi zaman ün ve güçte olduğuna benzerlik gösterircesine zorunlu olarak böyledir. Bazen parada gelişen rastlantıya dayalı koşulların etkisiyle böyledir. Dışsal iyiler bütün bu sayılanlardan dolayı hem kazananların hem de kaybedenlerin olduğu, olması gerektiği karakteristiği yansıtan ve zikredilenlere uygun rekabet nesnelere. İçsel iyiler özünde daha üstün olmaya yönelik çabanın ürünüdürler. Fakat başarılmaları, pratik işlem sürecine katılan bütün kişilerin oluşturduğu topluluğun geneli için iyi olması, bu iyilerin ayırt edici özelliğidir. Tüm hayat boyunca ve toplum mekanikleri içinde kilit rol oynayan erdemler alanı hakkında yapılan etkinliklere içsel iyiler kapısının kapalı olması, pratiğe özgü eylem biçimlerini gerçekleştirirken kişilerin kendilerini ikinci sıraya koymasını zorunlu hale getirmektedir. Zira cesaret, adalet, dürüstlük gibi erdemler üstünlük standartlarına mündemiç

ve her içsel iyiye sahip pratiklerin olmazsa olmaz özellikleridir. İnsanlar karşılıklı etkileşimi sürdürebilmek için bunları benimsemelidir. Çünkü her pratik, onun işleyişine katılanlar arasında birtakım belirli ilişkilerin var olmasını gerektirir. Ortak iyileri takip etme çabası bireyler arasında sorumluluk duygusunun gelişmesine vesile olarak yalan söylememe, bilgileri doğru paylaşma gibi yükümlülükleri ortaya çıkarmaktadır. Adalet ise kişisel olmayan ve standart davranışları zorunlu kılar. Cesaret de tehlike ve zarar riskini üstlenmeyi gerektirerek koruma, kollama faaliyetlerini bünyesinde barındıran bir erdemdir. Her biri içsel iyileri içselleştirdiği kadar diğerleriyle ilişkileri yönlendirme açısından dışsal iyileri ihtiva etmektedir (MacIntyre, 1981/2001a).

MacIntyre bu sayılanlara istinaden pratiklerin toplumlarda farklı kodlarla gelişebileceğini söylemektedir. Pratikler erdemlere değer verilmeyen zamanlarda ve toplumlarda gelişim gösteremez. Oysa ortak hedefleri gerçekleştirmeye yönelik aktivitelerden olan teknik beceri hizmetleri ve kurumlar rahatlıkla başarabilir. Bunlar zıt kutuplardadır. Zira pratikler kolektif faaliyeti, ödülü, otoriteyi onaylamayı, standartlara riayet etmeyi, dürüstlüğü, adilliyi, yargılara güvenme istekliliğini, tehlikeleri göze alma riskini gerektirir. Erdemlere ihtiyaç duyulan yerlerde zaafaların da ortaya çıkma olasılığı ödülleri ve cezaları beraberinde getirmektedir. Pratiğin ayırt edici özelliği, onunla ilgili iyiler ve amaçlar tasarımının insani gücünün bu türden bir artışı ve her bir pratik türünü kısmen veya tamamen belirleyen içsel iyilere gösterilen hürmet ile dönüştürülerek zenginleştirilen biçimi olmasıdır. Pratikler zaman içinde değişmektedir ve çeşitli amaçlara sahip olarak etkinliğin kendi tarihi süreci içinde de değişime uğramaktadır. Dolayısıyla geçmişten güncele hiç tanışmadığınız insanlarla da etkileşime girilmesine imkân verir. Erdemler eskinin birikimini koruyup geleceğe aktarmada rol alırlar. Örneklerden hareketle pratikleri ve kurumları ayırmak gerekir. MacIntyre tıp, fizik, satranç vb. şeyleri pratik sınıfına dâhil eder. Hastaneleri, üniversiteleri, araştırma merkezlerini, satranç kulüplerini ise kurumlar şeklinde tasnif etmektedir. Ona göre kurumlar zorunlu ve karakteristik olarak dışsal iyilerle ilgilidir. Güç, statü, maddi menfaat dağıtması itibariyle belirli bir pratik silsilesini önsel olarak gerektirirler. Aynı zamanda kurumlara dayanmayan pratiklerin uzun süre ayakta kalamayacağını söyler. Pratiklerin erdemlerden bağımsız olduğu müddetçe kurumların yıkıcı etkilerine ve gücüne karşı direnemeyeceğini düşünmektedir (MacIntyre, 1981/2001a). Kurumlar iktisadi adaletin tesis edilebileceği pratiklerin icra alanlarındandır.

Kurumlar da varlıklarını sürdürebilmek için toplum biçimine adapte olmalıdır. Bunu yaparken erdemlerden dayanak bulan pratiklerin, içsel ve dışsal iyilerin inşa edici desteğine muhtaçtırlar. Sistemin, devlet aygıtının ve kurumların liberal bireycilikle mi yoksa antik ve ortaçağ görüşünden türeyen politik toplulukçuluk argümanlarıyla mı oluşturulacağı önem arz etmektedir. MacIntyre'a göre bunların çatışmasından dolayı, eğer o doğru ise, zaafılar ve erdemler tarihi olmadığı sürece kurumlar ve pratikler tarihi yazılma imkânı olmayacaktır. Zamanın belirli dönemlerinde

keskin kopuşlar sonucunda modern devlete, liberal anlayışa evrilmesi, toplulukçuluğun birikiminin dışlandığı düşüncesine yol verebilir (MacIntyre, 1981/2001a).

Erdemlerin kendileri toplumsal kurumların kimi özel türlerince desteklenirken bazıları da onları tehdit eder. Buradan hareketle MacIntyre tezinin bir yönden ampirik içeriğe sahip olduğunu söyler. Etkinliklerle ilintili erdemler olmaz ise içsel iyileri özümsemeyen ve sadece dışsal iyilere ilişkin bir kabul görmenin ve takdirin var olabileceğini belirtmektedir. Böyle bir toplum ise tümüyle rekabetin kuşatması altındadır. Dolayısıyla erdemlere sahip olmak içsel iyilere ulaşabilmenin zorunlu koşuludur fakat kesin bir şekilde dışsal iyilere ulaşmayı engelleyebilir. MacIntyre dışsal iyileri taksimlerinin cömertlik ve adalet erdemlerine anlam katması ve insan arzularının karakteristik nesnelere olmalarından dolayı değil ikiyüzlüler haricinde kimsenin onları küçümsememesi nedeniyle gerçekten iyi olarak tasvir eder. Onları elde etmek için peşinde koşmanın rağbet gördüğü toplumlarda yığınla sahte erdem türemektedir. Hazzın çeşitleri de hem Aristotelesçi hem de modern çağın düşünürlerinin ana konularından biri olarak dışsal iyilerin yansımalarını irdeleme hususunda faydalıdır (MacIntyre, 1981/2001a). Dışsal iyileri ihtiva eden etkinliklerin getirilerini ve götürülerini uyumlulaştırma faaliyetlerinin bütünü olarak ele alındığında iktisadi adalet, çeşitli kurumların bünyesinde belirli kurallar dâhilinde gerçekleştirilen pratiklerle geçerlilik kazanan bir uğraş şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla sahte erdemlerin topluma sirayet etmesini engellemek için üretimde, tüketimde, bölüşümde (gelir dağılımında) ve servetlerin intikalinde uygun politikalar demetini seçebilmek ancak içsel iyilerin özümsemişi pratikleri aktif hale getiren kurumların mevcudiyetini zorunlu kılmaktadır (Duran ve Çamlı, 2019: 171-172).

MacIntyre içsel iyileri erdemlerin ödülü olarak ele almaktadır. Onların oluşum sürecinde etkili olabilmesi bir erdem karakteri olarak ortaya çıkaracağı sonuçlar göz önüne alınmaksızın hayata geçirilme gerekliliğine bağlıdır. Zira nihayetinde görülen durumda erdemlerin her ne kadar sayılan iyilerin elde edilmesine dönük nitelikleri olsa bile yüzleşilen herhangi bir rastlantıya dayalı koşul veya koşullar gözetilmeksizin yerine getirilmezse zikredilen iyilerin oluşumuna imkân verse de vermese de erdemlere sahip olduğu hiçbir şekilde söylenemez. Hem de bu olgusal bir iddia olmasıyla sınırlanabilmektedir. Şartların gereklerini icra ettiğinde *a priori* kişiler olası her vaziyette kendilerini dürüst ya da cesur addedemezler. Dahası, erdemlerin geliştirilmesi bireyleri her daim dünyevi başarının emaresi olarak gösterilen dışsal iyilere ulaşmaktan alıkoyabilir ki mütemadiyen böyle olur. Dolayısıyla MacIntyre'a göre her çeşit yararcılık bir etkinliğe yönelik dışsal iyiler veya içsel iyiler ayrımına gidemez. İyileri (haz, zevk türleri, mutluluk) tek bir tasarım içinde veya formülde toplulaştırma hiç bir anlam ifade etmemektedir (MacIntyre, 1981/2001a).

MacIntyre için Aristoteles'in ele alış tarzıyla irdelendiğinde sadece bazı edimleri erdem ya da erdemleri sergiliyor ya da sergilemiyor şeklinde nitelendirmek asla bir analiz olarak kabul edilmemelidir. Ona göre bu, bir anlamda niye şu

edimin değil de bu edimin gerçekleştirildiğini açıklamaya yönelik ilk adımı da atmaktır. Nitekim adaletsizlik ile adaletin, korkaklık ile cesaretin insan hayatında oynadığı role dolaylı bile olsa göndermede bulunmadan çok az şey gerçek manada açıklanabilmektedir. Dolayısıyla MacIntyre'a göre metodolojik ilkesi "olguların" her çeşit analizden ayrı tutulması olan modern sosyal bilimlerin açıklayıcı olma iddiasındaki tasarılarının çoğunluğu başarısızlıkla yüzleşmek zorundadır ve buna da mahkumdur. Bireyin adil yahut cesurca hareket edememiş olması veya bunları istese de başaramadığı şeklindeki olgusu, anılan metodolojik ilkeyi kabul etmiş olanlarca "bir olgu" olarak kabul edilemez (MacIntyre, 1981/2001a).

MacIntyre daha ileri bir sorun olarak, eğilimler kötülük doğuran bazı pratikleri ayakta tutan türden bir eğilim şeklinde ise nasıl erdem sayılabileceği konusunu tartışmaktadır. Yanıtı öncelikle kavramı kendi algıladığı şekliyle kötü olan pratiklerin varlığını kabul etmek şeklindedir. Diğer yandan mahiyeti itibariyle iyiye, güzele, kaliteye, entelektüel birikime yönelik öngörüler sunan pratiklerin hepsi yahut herhangi biri şartlar oluştuğunda kötülükler yol açabilir. Onurlu amaçlar felaketlere neden olabilir. Örneğin adalet ve iktisadi adalete ilkin pratiklerin devam ettirilebilmesi için kendine özgü formuyla zorunluluk arz eden bir eğilim olarak tanımlanabilmektedir. Fakat bu özellikten ve türlerinden bir pratiğin isteklerini yerine getirme faaliyeti süresince ortaya çıkacak adalet, iktisadi adalet ve hak ihlallerinin, sömürülerinin kınanmayacağı sonucu çıkamaz. Dolayısıyla erdemler, kişilerin yaşamlarında kapsadığı ve etki ettiği alan başlangıç tanımının ve idrak edilenin, onlara göre dizayn edilmiş pratiklerin ötesine taşmaktadır. Erdemler hem tutarlılık hem çelişki hem de aidiyet getirir. Modern insanı içsel ve dışsal iyiler, pratikler, kurumlar ve erdemler kıskacında zorlu bir yolculuk beklemektedir. Muhtemelen en çok ihtiyaç duyduğu erdem ise yakınmadan fakat umudunu da yitirmeden beklemeyi içeren sabırdır. Kişi; erdemlerin yokluğunda pratiklerin, kurumların, içsel ve dışsal iyilerin yıkıcı keyfi etkileriyle baş başa kalabilir. Dolayısıyla erdemler insanların tutunacakları dallardır. Bütünlük erdemi diğerleriyle anlam bulmaktadır ve bireyi zorluklara karşı direnme gücüyle donatır (MacIntyre, 1981/2001a).

3. Öyküsel Hayat ve Öyküsel Yapı

Yaşamın karmaşıklığı içerisinde sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik yönleriyle bütün halinde bir bilginin nasıl edinileceği arayışı mühimdir. Bu hususta nelerin bilgi olarak kabul edilebileceği, toplumlarla ilgili olanlarının nasıl aktarılabilirliği ve bunlara bağlı olarak geçmişten güncel insanların dünya tarihinde olup bitenleri etkileyip etkileyemeyeceği soruları cevaplanırken belirli bir bağlam ve dayanak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Bocock, 1967/1997). Bu da etkileşimli, köklü ve tarihin süzgecinden geçip gelen erdemlerin, pratiklerin, kurumların ve iyilerin mevcudiyetiyle birlikte onları aktaranların olmasını gerektirmektedir. İnsanların doğumundan ölümüne değin süren gelişiminde yaşadığı toplumdaki kişilerle -istese de

istemese de- giriştiği etkileşim yoğunluğu onların öyküsünü etkilemektedir. Bireyin çocukluğunda, yetişkin dönemlerinde ve yaşlılığında bir bütün olarak değerlendirilmesi felsefi argümanları kapsam bakımından zorlamaktadır. Dahası onların gelişimini gözleme sürecinde insanların hayatlarının tümüyle değil parçalanıp evreler itibariyle ele alınması ve yaşamlarının belirli dönemlerine etki eden faktörlere dayalı olarak yorumlanması felsefi geleneklerden biridir. Temel edim olarak insanın çevresi ile girdiği ilişkiler toplamını değişik açıdan ele alan filozoflar bulunmaktadır. MacIntyre kendi rolünden Sartreci tarzda kopartılan bireyin Aristotelesçi erdemlerin işleyiş mantalitesiyle toplumsal ilişkiler arenasında rolünü yerine getireceğini söylemektedir. İnsanın basmakalıp toplumsal münasebetlerinde sahteliği reddetmesi ile birlikte geleneksel kurumların ve onların eylem biçimlerinin, fonksiyonlarının sorgulanırlığı artmaktadır. Erdem, profesyonel becerileri değil de kendi sistematığı içerisinde birtakım özel durumlarda başarıya koşan eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Kişi öyküsel hayatı içerisinde annesiyle, babasıyla, arkadaşlarıyla, patronuyla, sokakta gördüğü kişilerle, parkta spor yaptığı insanlarla ve dahası kulüplerde fikir paylaşımında bulunduğu bireylerle sürekli bir bilgi alışverişi içindedir. Çünkü modern toplum eskisine nazaran daha çok insanı barındırması itibariyle bu ilişkilerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini zorunlu kılmaktadır. Nitekim insan, doğumundan ölümüne değin bir ölçü bütününde dizayn edilen kişilik kavramına muhtaçtır. Bireyi, toplumdan yalıtılmış halde tek ve kendi başına duran; erdemleri, içsel ve dışsal iyileri, pratikleri olan özel benlik olarak düşünmek teoride güzel olsa dahi günlük hayatın işleyişinde sorunlara yol açmaktadır. Nitekim insanın ailesiyle, arkadaşlarıyla, dostlarıyla patronuyla, işyerindeki çalışma ekibiyle, sokakta tanıdığı ve tanımadığı insanlarla etkileşimi onu diğerleriyle ortak iyilere sahip olma hususunda ayırıştırır yahut birleştirir. Fikir paylaşımında düşüncelerini ve argümanlarını öne sürdüğünde kabul görme arzunu karşı tarafa yansıtmaktadır. İstedığı kişiyi hayat öyküsünün belirli bir kısmına dâhil edebilir. Kendi öyküsel hayatına tutunarak ölçütler üretir, mevcut olanları kullanır ve yenilerinin inşa edilmesine ön ayak olabilir.

Bireyin birbirinden yalıtılmış bir dizi rol icra alanına kapatılarak tasfiye edilmesi Aristotelesçi anlamda erdem sayılabilecek eylemlerin hayata geçirilmesi olanağını engellemektedir. Erdem yalnızca bazı özel durumlarda başarıya koşan bir eğilimin ötesinde iyi bir algı ve icraat sürecinin tezahürüdür. Nitekim doğruluk, cesaret, dürüstlük, yiğitlik, ahlaklılık, bilgi düzeyinin yükselmesi gibi modern öncesi döneme ait yüksek erdemler günümüzde tamamen olmasa bile kısmen etkisini sürdürmektedir. Eski çağların hüküm makamını elde etme kaynağı ve yöntemi olarak örneğin teke tek dövüşte toplumdaki tüm rakipleri yenerek lider konumuna gelme algısı modern çağda yüksek bir erdem olarak kabul edilmektedir. Cesaret ve yiğitlik odaklı bu mücadele türü yerini daha çok akıl yürütme sayesinde kitleleri etkileme vesilesiyle elde edilen ve karizmatik liderlik içeren bilgi ve ikna erdemlerine

bırakmıştır (Duran ve Çamlı, 2019: 22). Seçim sürecinde kamuoyunun desteğini almayı güçleştiren ve fakat elde edilebildiğinde olası her alanda görüş bildirme imkânı sunan bilgi ve birikim nosyonları modern zamanların geçer akçesidir. Asıl konu ise her bireyin -yöneten de yönetilen de olsa- diğerlerinin hayat öykülerine etki ederek toplumun hayat planını şekillendirdiğidir.

Her insan öyküsel hayatının baş aktörü olmasına rağmen diğer kişilerin öyküsel hayatının yan aktörüdür. Büyük ihtimalle etkileşime girilen insanların yoğunluğu onların önem derecesini belirlemektedir. Nitekim etkin bir siyasetçi medya aracılığıyla -yazılı, görsel ve sanal- neredeyse her gün insanların zihin dünyasına girerek onları etkiler. Öyküsel hayatlarına katkıda bulunur. Öyküsel planın kendi tasarımı doğrultusunda gerçekleştirilmesi için faaliyetlerde bulunur. Buradan hareketle iktisadi adaletin tesisine dair algının -elde edilmiş olsun veya olmasın, mevcudiyetini sürdürsün ya da sürdürmesin- öyküsel hayata etki eden birisi tarafından dillendirildiğinde daha fazla benimseneceği rahatlıkla söylenebilir. Fakat yetkin olmayan kişiler bir anda öyküsel hayat planlarında silinip gidebilirler. Dolayısıyla bu eylem biçiminin tezahürü çetrefilli, bıçak sırtı bir süreçtir. Bütün bunların ötesinde erdemlerin tek başlarına etki alanları sınırlı olmasına rağmen onları bütünüyle tek bir amaç için yahut kimi durumlarda birden fazla gaye için toplulaştırıp uygulayan insan, erdemlerin içsel ve dışsal iyileri harekete geçirmesine vesile olur. Dolayısıyla hayatın pratiklerine anlam kazandırılmasını sağlar. Öyküsel hayat planları çeşitli işlemlerin birikimiyle oluşur ve onları silsile gereği gerekelendirmek için erdemler, içsel ve dışsal iyiler, pratikler ve kurumlar vardır.

Hayatın belirli bir döneminde kendi amaçlarına önsel benlik olarak insanın konumu yadırganmak ile birlikte toplumun işleyiş içerisinde önemi gitgide daha mühim hale gelmektedir. Zira roller, etkileşime girilen kişiler, onların hayat öykülerinin kattıkları, keşif edilen iyiler vb. bireyi zorlu yaşam yolculuğunda şekillendirerek evrilmektedir. Bir anne yahut baba insanın öyküsel hayatında, hangi döneminde ne kadar etki edebilmektedir? Evladına ahlaki, etik, erdemli, iyiye yönelik hangi bilgileri öğretmiştir? Onunla birlikte yaşanan (geçirilen) zaman kişiye neler katmaktadır? Zihin dünyasında farklılaşmalara yol açarak küçüklükten bugüne değişikliklere neden olan farklı düşünce tarzları bireyleri birbirlerine yakınlaştırmakta veya uzaklaştırmaktadır. Buradan hareketle insanın öyküsel hayatında anne ve babanın rolü küçümsenmeye dahi onlarla etkileşime girilen süreç özellikle yetişkinlik dönemlerinde kısalmaktadır. Dolayısıyla bu durum onların artık başat aktörler olmasını engellemektedir. Yeni çevreler yani ortamlar öyküsel hayatı daha yoğun etkilemektedir. Ortamdan kasıt sosyal, siyasi ve ekonomik bağlamı olan kompleks yapının mevcut olduğu ortamdır. Kurumları, pratikleri içerebilir ve daha fazlası beşeri çevre de olabilir. Fakat ortam temel bir özelliğe sahiptir ki bu belirli bir tarihe haiz olmasıdır. İçerisinde, bireysel faillerinin tarihlerinin yansıdığı fakat tam olarak oturtulması, oluşturulması kümülatif bir tarihe karşılık gelen alandır. Örneğin varlığı ve bütünlüğü yüz yıllara dayanan bir kafe şu anda vardır.

Bunun ötesinde geçmişin izlerini yansıtan çeşitli eşyaları, anıları, öğeleri, çalışanları da barındırır. Dolayısıyla onun ihtiva ettiği tarih sadece binanın salt içeriği değildir. Nice insanların öyküsel hayatına şahittir.

İster istemez belirli bir ortamda dünyaya gelen ve orada yaşayan insan çeşitli nedenlerden ötürü hayatını sürdürmek için diğer insanlarla ilişkiye girmektedir. Fakat bunun hangi erdemler, içsel ve dışsal iyiler, pratikler ve bunlara mündemiç kurumlarla gerçekleştirildiği önemlidir. Nitekim liberal toplumlarda mütemadiyen belirli kurallar silsilesi doğrultusunda çatışan ve yarışan çıkarların dağılımı toplumdaki bireyleri gizli yahut zımnî bir uzlaşya götürmektedir. Zira onların elde etmeyi umdukları yararlar (faydalar, menfaatler) bir şekilde başkalarının öyküsel hayatını etkilemektedir. Çeşitli kesişim noktaları oluşturan bu hayat planlarının birlikteliği ve ayrışması öyküsel planı inşa etmektedir. Davranış biçimleri bunun sahte mi yoksa gerçeğe mi dayalı olacağını belirler. İnsanlar buldukları yapının, ortamın tarihteki rolüne göndermede bulunur ve onun günümüzde ne anlam ifade ettiğini çözerek kavramları irdelemeye çalışır. Kişi toplum içerisindeki rolünü üstlenirken öyküsel hayatını başkalarının öykülerinde yardımcı bir aktör olarak geçirmeyi kabul eder, etmese bile bir süre sonra bunun mecburiyetini idrak eder.

Dil üzerine kurulu ve karşılıklı anlaşmayı sağlamaya yönelik edimler belirli bir kültürü, tarihi, bilgi ve birikimi, ortak yaşayış geleneğini *a priori* gerektirmektedir. Zira insanların en başta kelimelerle iletişimini gerçekleştirdiği öngörüldüğünde edimleri anlamlandırılan faaliyetler konuşmalarda anlaşılabilirliği zorunlu hale getirmektedir. Birbirini dinlemek istese de anlayamayan, ortak noktada buluşamayan ve söylenenlere kapalı olan bireylerin müzakereci iletişimi ortaya çıkarması çok küçük bir ihtimaldir. Dolayısıyla ahlaki edimleri (sevinç, üzüntü, istek, coşku, karamsarlık vb.) olumlu ve diğer duyguları belirten düşünce tarzları olarak ele almak mümkündür. Bu nedenle uygun bir anlaşılabilirlik düzeyinde karşı tarafa iletilmeyen her öğe medeniyet üretimini sekteye uğratmaktadır.

İnsan, an itibarıyla işgal ettiği konuma istinaden belirli ve anlaşılabilir bir yaşam düzeyini ve ondan türeyen hak, adalet, yarar (menfaat, çıkar) isteğini ortaya koyar. Bunu gerçekleştirirken diğerlerinin edimlerini makul ve rasyonel bulsa bile onların kapladıkları alana göre pozisyon alır. Yahut herhangi bir güçleri olmasa dahi onların toplumda birer canlı olarak anlam ifade ettiğini idrak etmesiyle toplumsal kültürün üretimine katkısını algılayabilir. Peki, bunu sağlayan eylem biçimi nedir? Anılan olay mütemadiyen "sohbet" ile gerçekleşmektedir. Sohbet çok çeşitli türlerde görülmektedir. Kişiler arkadaş, aile, dost, flört, sevgili, patron, iş arkadaşı ve daha nice kişilerle onların toplum içerisinde büründükleri roller nispetinde sohbet ederler. İnsan bazen diğerleriyle sohbet eder, genellikle de etmek zorunda kalır. Zira bunlar çok çeşitli amaçlar uğruna gerçekleştirilir. Kimi zaman sadece kendini ifade etme olarak gerçekleşirken bazen üstünlük kurma, bazen olumlama, kimi durumlarda ise karşıdaki ile fikir alışverişi yapma edimine yönelik olur. Muhteviyatı

itibarıyla sohbetler genelde gülünç, saçma, trajik olguları paylaşma üzerine kuruludur fakat arka planında türlü amaçlar, öyküsel hayatlar ve dramalar bulunmaktadır. Sohbetler planlı veya plansız (spontane) gelişip gerçekleşebilir fakat başladıktan sonra onların belirli bir amaca yönelik eylem biçimi sergileyen insanların müzakere aracı olduğu görülebilir. Sohbetlerde giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olmaktadır. Öncelikle bireyler, kavramları açıklayıcı bazı tanımlamaları yaparak sohbete başlarlar, ilerleyen süreçte kendi argümanlarını öne sürerler ve sonuç kısmında talep ettikleri şeyin yahut şeylerin elde edilip edilemeyeceğini tartarlar. Mikro kapsamda iktisadi, siyasi, hukuki ve sosyal talepler sepetini içeren bu konuşmalar çeşitli dengeleri azamileştirmektedir. Nihayetinde insanların karşılıklı hak ve yarar paylaşımı hususunda gerçekleştirdikleri sohbetler herhangi bir yaptırıma bağlanmasa bile zımnî olarak bir değiş tokuşu sağlar. Sohbetlerde kişiler farkında olmadan kendi öyküsel hayatlarının parçalarını diğer insanlara aktarmaktadırlar. Fakat bütün bir transfer olmadığı sürece kısım kısım ve mütemadiyen açıklanmak istenilen zaman dilimi sübjektif kriterler dâhilinde dile getirilmektedir. Bu dramalar genellikle etkileşimde bulunan insanların o kişilere dair oluşturduğu perspektiften damıtılarak elde edilen öyküsel hayatın tezahürüdür. Bireyler sohbetlerde açıkladıkları bölümler itibarıyla öyküsel hayat ve öyküsel plana dair kendi dramalarını sunmaktadırlar. Erdemlerin, pratiklerin ve amaçların birer koz olarak tartışmaya sunulduğu bu şekildeki iletişim türü, herhangi bir düzeyde, diğerlerinin öyküsel hayatlarına ve dramalarına gömülü halde bulunan yansımaları ortaya çıkarmaktadır.

Öyküsel formdaki iletişim karakterize edilmeden önce olası bir öykünün birleştirilmemiş parçalarını sunmak apaçık bir şekilde insanın kendi tarihsel arka planının çerçevesini arama eylemini paylaşmaktan başka bir şey yapmaması demektir. Genellikle bu öykü, imgesel karakterlerle gerçek karakterler arasındaki farkı ve onların olma derecelerini; yani varlık düzeylerini insanlara aktarma hususunda birer anekdot içermektedir. Daha fazlası ise bir bireyin tüm hayatını irdeleme fonksiyonuna ihtiyaç duyar ki MacIntyre'a göre insan, edimlerde ve pratiklerde en az kurgularda olduğu kadar öz olarak öykü anlatan bir hayvandır. O, özü gereği değil ama kendi tarihi içinde hakikati arzulayan öykülerin bir anlatıcısı haline gelmektedir. Dolayısıyla bu hayatta ne yapmam gerekiyor sorusunun oluşturduğu dramın parçası ben miyim yoksa diğerlerinin bir gölgesi miyim sorularını sormalıdır (MacIntyre, 1981/2001a).

İşte bu bütün sayılanların ardından empiristler, liberteryenler, egaliteryenler ve onların fikir çatışmalarından türeyen modern hayat; insanlara kendi amaçları ve çıkarları doğrultusunda yarışan ve çatışan farklı yaşam planları bütünü sunmaktadır. Öyküsel plan, diğerleri ile birlikte olası tüm aktörlerin öyküsel hayatını belirli bir kavram silsilesi içine oturtan tanımdır. Nasıl ki tarih bir edimler silsilesi olmadığı halde edim, tarih içinde işleyiş ve birikim açısından zamanın sürekliliğini zorunlu kılıyor ise günümüz toplumu da tarihten mutlak anlamda kopuşu değil onun

geleneğini, kültürünü, birikimini içselleştiren bir yaşam anlayışını gerektirmektedir. Aksi halde büyük kopmalar anlamdan yoksun, meta üzerine mutluluk inşa eden fakat özünde erdem bulunmayan bir yaşam anlayışına sahip (maruz) insanlık ortaya çıkarmaktadır (MacIntyre, 1981/2001a).

MacIntyre burada yine erdemın önemine vurgu yapmaktadır. Zira erdemler sadece pratikleri ayakta tutan ve onlara içsel olan iyileri başarmaya olanaklı hale getiren eğilimler değildir. Bunun ötesinde karşılaşılan kötülöklere, tehlikelere, hayatın getirdiği tüm güçöklere karşı direnebilmeyi sağlayan, iyiyi arama sürecinde kişilere destek olan ve yükselen ben bilgisine ulaşip onunla donanmayı mümkün hale getiren eylemlerdir (MacIntyre, 1981/2001a: 323-324). İktisadi adaleti sağlama süreci de bu tür eylemlerden türeyen gerçekleştirmelerin tezahürüdür.

İnsan, yaşadığı dünyaya belirli bir geçmişı idrak etmek ve ondan türeyen kapsamlı sisteme adapte olmak için gelmektedir. Hayatını sürdürdüğü zaman diliminde mümkünse onun kötü yönlerini eleştirip değiştirmeye ehil olan ve bu donatılarla doğduğu öngörölen birey, kendisiyle ilişkisini koparmadığı sürece anlam kaybı yaşamayacaktır. Toplumdaki kimliğine körü körüne bağlanmadan olası alternatif dinleri, ideolojileri, düşünce tarzlarını, felsefeleri, paradigmaları ve bilgi-birikim setleriyle birlikte bunların da ötesinde adalet ilkelerini test edecek erdemleri, iyileri, pratikleri oluşturabilecek niteliğe *a priori* sahiptir. Dolayısıyla eskiyi özümseyip yeniyi inşa edebilen, erdemleri, içsel ve dışsal iyileri çağın gereklerine uygun olarak yorumlayarak icatlar çıkarabilen, statükoyu eleştirerek yeni bir anlayış ortaya koyabilen ve kendi statükosunu dizayn edebilen birey (fail), toplumda ortak yaşama bilincinin inşa edilmesinde başat aktördür (MacIntyre, 1981/2001a; Kallenberg, 2011: 22). İktisadi adaleti tesis etmesi öngörölen bu birey motifi Rawls'ın kuramında makul ve rasyonel siyasal özne olarak betimlenmekte iken MacIntyre için erdemleri içselleştirmiş, köklü geleneğe haiz kişi olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Birçok Erdemden Tek Bir Erdeme ve Sonrası

MacIntyre'a göre erdemlerin zaman içerisindeki değişiminin modern çağlarda yaşayan insanları öz tüketimi aşan üretim kalıplarıyla sanayileşmeye yönelttiği ve nihayetinde toplumun büyük planı içerisinde kendi öyküsel bütönlüklerini bastıran bir hayat evrenine sürüklediği söylenebilir. Fakat bunların ötesinde insan, geleneksel erdem şemalarını modern alt kültürlerde kamuya açık tartışmaların içerisinde uygulayamaz hale gelmiştir. Birey, kendi argümanlarını toplumun tartışma alanlarında bastırmak zorunda kalmıştır. Savlarını dile getirdiğinde fiziki yahut sözlü şekilde tehdit eden çoğulculuğa karşı ezilen ve susan bir konuma getirilmiştir. Zira bunlardan

hareketle söylenebilecek şey, modernliğin insanları çeşitli sınıflara ayırarak onları belirli özellikler itibarıyla azınlıkların ilgi ve uğraş alanı statüsüne indirgemesidir. Yönetim, sanat, bilim, ekonomi, sinema, medya vs. kendi içsel dinamikleri içerisinde erdemlerden azade olmuşlardır. Geleneksel argümanları reddeden James Mill'in anladığı anlamda modern dünya sakinleri kendi içsel iyilerine sahip bir pratiğin doğasına göre anlaşılabilir ve gerekçeli makul nedenlere sahiptirler. İlgili nedenleri gerekçelendirme hususu ise, üretimin hanenin dışına çıkmasıyla evi aşan ve öz tüketimi geçen, maddi kazancı ön plana alan, insanların kapitalist birikim sürecini gerekçelendirmek için çalıştığı bir yaşam döngüsüne girişı ifade etmektedir. Nitekim MacIntyre'a göre Aristotelesçi çerçevede ele alındığında bir zaaf olan *pleonexia** günümüzde modern üretim faaliyetinin itici gücü haline gelmiştir. Bütün bunlara istinaden söylenebilir ki insanın öyküsel kavrayışı kendini aşmıştır ve fakat kendinden de kopmuştur. Artık onun amacı piyasalarda, fabrikalarda, bürokraside ahlaksal hareket noktalarını idrak edip onların çizdiği rotalarda ve fakat kendine bırakılan küçük alanlarda rasyonel ve bağımsız varlıklar olarak mutluluklarını kendi adına belirleyebilecek koşulları elde edecek ürünleri üretmektir (MacIntyre, 1981/2001a; Frankena, 1983).

Ahlaklılığın önemi artsa bile içeriği boşaltılmıştır. Aristotelesçi müşterek iyilik savunusu modern zamanların kapitalist iyilik argümanına yenik düşmekten kurtulamamıştır. 17. ve 18. asırdaki düşünürlerin paylaştığı insansal iyi fikriyle Aristotelesçilik ve modern çağların özellikle de David Hume'un paylaştığı iyi insan ve erdem tasarımı farklıdır. Hume eskilerin düşüncelerini acımasızca eleştirmektedir. Kendi çağının gereklerine uygun olarak kişisel çıkarlar temelinde toplumun geleneksel kabullerini yıkıcı etkiler gösteren argümanları savunmaktadır. Ona göre kendi adına uygun bulduğu kurallardan emindir. Bunların dışındaki yasalara itaat etmenin uygun düşmediği durumlarda problemler, adaletli olmanın uzun vadede kişilerin yararına olacağı sonucuna ulaşmaya çalışılarak çözümler. Öncülerinin güvence altına aldığı şey insanların genelde adaletli olmasına ve geniş perspektifte hakka yönelik çıkarımlar yapacağına dair bir inanca bağlıdır. Geçmişin erdem katalogları gününün erdem listeleriyle uyuşmadığında hangisi kabul edilmelidir? Hume'a göre kendi belirlediği ve her çağda uygulanabilecek ilkeleri belirleyerek ölçmek, tartmak gerekir. İnsanın erdemleri, içsel iyileri idrak edişı ve dışsal iyilerle uyumlulaşması mühimdir. Peki, belirli pratikleri hayatına uygulayabilmesi için tespit etmesi gereken kataloglar ona uygun mudur? Hume'a göre insanlar istemeden itiraf etmek zorunda kalsalar da çözümsüz görölen durumlar için her daim geçmişin sağlam erdemlerine tutunma eğilimindedirler. Zira ahlaklılık hususunda çeşitliliklere, farklılıklara ve değişen koşullara uyum sağlayan aynı insan doğası olarak

* Servet ve maddi edinimler, menfaatler için büyük bir hırs ve

açgözlöklük göstermek

açıklanmalıdır. Gelişmekte olan dünyanın, kalabalıklaşan nüfusun, daralan yaşam ve üretim alanlarının insanları dışsal iyileri elde etmeye yönelik büyük bir rekabetin içine sürüklediği aşıkardır. Dolayısıyla bir soru akla gelmektedir. Kimlerin tercihleri egemen olacaktır? Hume kadında iffeti, mülkiyetin sadece yasal varise geçmesini güvenceye alan bir erdemi, mülkiyetin kalıcılığını benimseyen erdemi seçenlerin hâkim olacağını söyler. Geçen zaman içerisinde baskı ve şiddetle elde edilmiş olana meşruluk kazandıracağına inananların tercihlerinin egemen olacağını düşünür ki bu MacIntyre'a göre Hannoverli elit yöneticilerin önyargılarını yansıtmaktadır. Sayılan özellikler itibarıyla Hume anlayışı için adalet erdemi, yargı erkinin benimsediği adalet nosyonuna boyun eğmekten başka bir şey değildir. Rawls için ise duyarlılığı belirten erdemler daha organize, adil ve yüksek bir düzen arzusunun tezahürüdür. Adalet, ilgili hususları ahlaksal ilkelere uygun şekilde eyleme isteğinin erdem boyutunda gerçekleştirilmesidir (MacIntyre, 1981/2001a).

Hume'un ele alış biçimine uygun şekilde MacIntyre çoğul erdem tasarımının tekil olana geçiş yapılarak esasen onsekizinci yüzyıl filozoflarının da bu mantık silsilesinde ilerleyip "ahlaklı" ile "erdemli" sözcüklerini eşanlamlı kullandıklarını söylemektedir. Aynı algılayışa göre günümüzde "ödev" ve "yükümlülük" de mütemadiyen aynı manaya gelmektedir. MacIntyre tanımlanan vaziyetin *mélange* (karişik, anlam karmaşası) olduğunu söyler. Ahlak dilini yozlaştıran kavramlar dile yerleşebilir. Bir noktadan sonra erdemler, karşılıklı anlam bağlarını toplumun dil örgüsü içinde yitirdiklerinde kendi kendilerinin amacı, ödülü, itici gücü olurlar ve olmak zorundadırlar. Zamanla değişen dilin nedeni aslında üretim ve tüketim kalıplarıyla şekillenen dünyanın insanların zihin dünyasını değiştirmesidir. Nitekim bu durum Stoacılar ile Adam Smith'in erdemlere, yararlılara, adalete ilişkin yorum farklılıklarından anlaşılabilir. Smith'in kendine göre daha önce adalet kurallarının tek tek sıralanmayışını eleştirmesi yahut öyle bir girişime rastlamaması (okuduğu eserlere de bağlı olmakla birlikte) muhtemelen sosyal ve hukuki ilişkilerin antik çağlarda o kadar karmaşık olmamasındandır. Smith, yaşadığı devirde kapitalizmin ivmelenişine şahitlik etmektedir. Artan işlemler daha önce görülmemiş kurallara ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Smith, içinde gereksinim duyulan şeyi kuralların veremeyeceği bir ahlak alanının mevcudiyetini idrak ve kabul etmektedir. Ahlak felsefesi üzerine çalışırken karşılaştığı "hangi kuralın izlenmesi gerektiği nasıl bilinecektir?" sorusu yorucudur. Marjinalleşme, erdemleri faydacılıkla bütünleştirme ve tutkuları en üst düzeyde olumlama faaliyeti problemlerin kapsadığı alanı genişletir. Artık yeni bir projeye ihtiyaç duyulmaktadır (MacIntyre, 1981/2001a).

5. Çözüm Projesi Olarak Erdemli Bireylerden Oluşan Toplum

MacIntyre çözümü cumhuriyetçiliği özümsemiş bireylerden oluşan toplumda görmektedir. 18. yüzyılda bir *erdem*

cemaatini yeniden inşa etme tasarımı olarak Yunanlı kaynaklardan ziyade Romalılardan miras kalan külliyyat içerisinde dizayn etme gayesi ağır basmaktadır. Temel argüman, toplumsal menfaati bireysel istekler ve çıkarlar toplamında bağımsız şekilde karakterize etmektir ki bu da Machiavelli savlarıyla gerçekleştirilir. MacIntyre cumhuriyetçiliği klasik geleneğin kısmi bir restorasyonu olarak görür. Bu doktrin Aristotelesçi üsluptan kendini azade ederek ortaçağ mirasını hem devletten hem kiliseden hem de toplumdan silmeye çalışır. Fakat eşitlik tutkusu miras olarak benimsenmiştir. Politik topluluk, yoldaşlık, yurttaşlık, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, adalete (Tanrı kanununa) hizmet etmek dönemin yüksek erdemlerini yansıtmaktadır. Verimli ve yararlı işleri yapmak, toplumun sevdiği simgeleri kullanmak geçer akçelerdir. Fakat bir süre sonra (Jakobenler örneğinde görüldüğü gibi) tek tipçi uygulamaları öngören erdemler kataloğu hem ulusa hem de entelektüel üst kesime hitap etmemeye başladığında yeni bir ahlaklılık oluşturma girişiminin başarısızlığı görülmüştür (MacIntyre, 1981/2001a).

Peki bütün bu süreç içerisinde belirli erdem kataloglarının ele alınış biçimleri zaman içinde değişiyorsa ve modern hayat onları sınırlıyorsa elde ne kalır? Jane Austen'den hareketle MacIntyre, insanların görmediği yahut görmek istemediği acı gerçeği dillendirmektedir. Erdemli yaşam sınırlı bir toplumsal ve kültürel yaşama mahkûm edilmiştir. Anlam kaybı her alana sirayet etmiştir. Klasik ve ortaçağ erdemleri, modern çağda etkilerini yitirerek kendilerinin gücsüz yedeklerine bırakmışlardır (MacIntyre, 1981/2001a). Erdem tasarımına geri dönülmesi elzemdir.

Aristo adalet erdemini onun tasarımından yoksun olan herhangi bir topluluğun politik toplum oluşturmak için gerekli temele sahip olamadığı en önemli erdem minvalinde ele almaktadır. Modern zamanın erdem kataloğunu oluşturmada tehlike teşkil eden bu durum çeşitli problemlere yol açar. Çağımızda erdemler kimi yasalara uyma isteği ortaya çıkaran duygular veya eğilimler şeklinde algılandığı için onların muhteviyatı ve doğası hakkında görüş birliğine varmak zorlaşmaktadır. MacIntyre'a göre mevcut bireyci kültür bu konsensüsü daha da ulaşılamaz bir konuma yükseltmektedir. Rasyonel eylem biçimlerini adalet bağlamında gerçekleştirmek eskiye nazaran daha yüksek akletmeyi gerektirmektedir. Bu hususta modern toplumun siyasi, hukuki ve ekonomik sorunlarını (bağdaşmazlıklarını) farklı nedenlerle ve çözümlerle ele alan Nozick ile Rawls'ın adalet nosyonlarını inceleyerek onların perspektiflerinden çözümün kapsayıcılığını genişletmeye çalışır. Haklı kazanç ve hak ediş ilkelerine sıkı sıkıya bağlanıp eşitlikçileri eleştiren ve minimalist devleti savunan Nozick ile bunların doğurduğu toplumsal eşitsizlikleri gerçekleştiren tazmin ederek sosyal minimumu yükseltmeye çalışan Rawls arasındaki tartışmayı değerlendirerek bu amacına dair gerçekleştirmeler ortaya koymaktadır. MacIntyre'a göre Nozick (1974/2006, 2006) adaleti belirli bir kişinin edindiği veya kazandığı şeyler bakımından inceler. Bireyin neyi, nasıl hak ettiğiyle ilgili bir anlayış üzerine oturtma gayesindedir. Rawls (1971/1999, 2000a, 1993/2000b, 2000/2006, 1993/2007, 1999/2017) ise kuramını toplumdaki

tüm bireylerin temel ihtiyaçlarda ve onları karşılama araçlarından pay almada eşit olduğu iddialarından oluşan bir anlayış kapsamında savunur. Nozick kişilerin malları, mülkleri, mali kaynakları -yasal olarak- kazanmalarıyla mutlak hak sahibi olduğunu söyler. Rawls bunlardan ve elde edilen maddi menfaatlardan bir kısmının onlara daha çok ihtiyaç duyan insanlara verilmesi gerektiğini düşünür. Şayet verilmezse bu insanlar temel gereksinimlerini karşılayamayacaklarını iddia etme eğiliminde olacaklardır. MacIntyre'a göre mevcut çoğulcu kültür, yasal hak ediş üzerine oturtulmuş iddialar ile karşısında bulunan ihtiyaç üzerine kurulu iddialar arasında karar vermeyi olanaklı kılabilecek ölçütlere sahip değildir. Aksi yönde olan savları da tartabilecek bir yöntemden yoksundur (MacIntyre, 1981/2001a; Barbour, 1983; Gill, 1992)

6. Sonuç

MacIntyre, modern toplumları kuşattığını düşündüğü ahlaki yozlaşmayı, bundan türeyen gündelik ve salt olaylar bazında gerçekleşen tutarsızlıkları analiz ederek çözümler üretme amacı gütmektedir. Bu bağlamda metodoloji açısından Rawls ile Nozick savlarının tanım ve karşılaştırma silsilesini uygulamaktadır. Dolayısıyla Homeros, Aristo, Aquinas gibi düşünürlerden hareketle temellendirip gerekçelendirdiği erdemi, adaleti ve evleviyetle iktisadi adaleti gerçekleştirebilecek toplumsal aksiyon kapsamında ele almaktadır.

MacIntyre'a göre ne Nozick'in ne de Rawls'ın adalet ilkeleri seti içerisinde liyakate gerektiği gibi ve gerektiği kadar yer verilmemiştir. O, Amerika'da ve Anglo-Amerikan doktrine uygun şekilde hayatını sürdüren insanların yoğun olduğu bölgelerde adaletsizliğin kültürel yozlaşmayı körüklediğini, bunlara istinaden Rawls ve Nozick gibi düşünürlerin de vahim durumun sonucu olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Marjinalleşmeler itidale yönelik talebi artırmaktadır ki Rawls teorisi bunun tezahürüdür. Zira MacIntyre toplumunun siyasi, ekonomik ve politik çözümsüzlüklerden dolayı ahlak alanında kapsamlı bir konsensüse ulaşma ümidini dahi besleyemeyeceğini düşünmektedir (MacIntyre, 1981/2001a). MacIntyre için adalet erdemi, modern toplumların gerçekten ulaşmak isteyip istemediği meçhul olan uzak, sönük bir yıldız gibidir. Herkes bir noktada onu talep etmektedir fakat insanlar tarihi arka planını ve özünü değil işine gelen, yararını maksimize eden türde bir adaleti ve iktisadi adaleti arzulamaktadır. Dolayısıyla çatışan ve yarışan çıkarlar silsilesi içinde adalet ilkelerini elde etmek ne kadar meşakkatli ise onları tatbik edip istenilen sonuca ulaşmak da bir kadar zordur.

Adaletten türeyen iktisadi adaleti tesis etmek için adaleti özümsemiş bireylerden oluşan toplumu oluşturmak gerekmektedir. MacIntyre'ın da belirttiği üzere eskiyi (geçmişin köklerini) özümsemekle birlikte yeniyi inşa edebilen, erdemleri, içsel ve dışsal iyileri çağın gereklerine uygun olarak değerlendirebilen, statükoyu eleştirerek yeni bir anlayış ortaya koyabilen ve kendi statükosunu dizayn edebilen kişi motifine sahip insanlar iktisadi adaleti

sağlaması öngörülen rol modellerdir. Bu bireylerin birleşiminden ve kolektif uyumundan ortaya çıkan toplum da MacIntyre'ın deyimiyle erdemli toplumu oluşturmaktadır. İnsanlığın ihtiyaç duyduğu adaleti, iktisadi adaleti tesis edebilme ihtimali yüksek olan dizayn, bu temel ve gerekçelendirme üzerine kurulabilir.

Kaynakça

- Alkan, Y. (2018a). *J. Rawls'ın iktisadi adalet teorisi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Alkan, Y. (2018b). *J. Rawls'ın iktisadi adalet teorisi ve Türkiye ekonomisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Barbour, J. (1983). The Virtues in a Pluralistic Context. *The Journal of Religion*, 63(2), 175-182.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*. (İ. Kutluk, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1967).
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Duran, B., Çamlı, A. Y. (2019). *Klasik dönem Osmanlı toplumu'nun sosyo-ekonomik yapısı (Max Weber'in patrimonyalizm teorisi çerçevesinde incelenmesi)*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Frankena, W. (1983). MacIntyre and Modern Morality. *Ethics*, 93(3), 579-587.
- Gill, E. (1992). MacIntyre, Rationality, & the Liberal Tradition. *Polity*, 24(3), 433-457.
- Gürler, S. (2004). *Alasdair macintyre'ın adalet teorisinin analiz ve eleştirisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kallenberg, B. (2011). The Master Argument of MacIntyre's 'After Virtue'. İçinde: Charles E. Curran & Lisa A. Fullam (Ed.), *Virtue: Readings in Moral Theology No. 16*.(s.21-50). Philadelphia: Paulist Press.
- Kaptan, F. E. (2014). Erdem merkezli bir adalet teorisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. LXXII(1), 759-804.
- Levine, D. (1983). Sociology After MacIntyre. *American Journal of Sociology*, 89(3), 700-707.
- MacIntyre, A. (1988). *Whose justice? which rationality?* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2001a). *Erdem peşinde ahlak teorisi üzerine bir çalışma*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).
- MacIntyre, A. (2001b). *Homerik çağdan yirminci yüzyıla etik'in kısa tarihi*. (H. Ünler ve S. Z. Ünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1966).
- McDonald, M. (1986). After Virtue, Taking Rights Seriously. *Journal of Business Ethics*, 5(1), 21-28.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state and utopia*. New York: Basic Books.
- Nozick, R. (2006). *Anarşi, devlet ve ütopya* (2. Baskı). (A. Oktay, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974).

- Rawls, J. (1999). *A theory of justice revised edition*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge. (Orijinal eserin yayın tarihi 1971).
- Rawls, J. (2000a). *Lectures on the history of moral philosophy*. (Dü. B. Herman). Massachusetts: Harvard University Press.
- Rawls, J. (2000b). *The law of peoples: with "the idea of public reason revisited"* (2. Baskı). Cambridge, Massachusetts, ABD: Harvard University Press. (Orijinal eserin yayın tarihi 1993).
- Rawls, J. (2006). *Halkların yasası ve "kamusal akıl düşüncesinin yeniden ele alınması"* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2000).
- Rawls, J. (2007). *Siyasal liberalizm* (1. Baskı). (M. F. Bilgin, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1993).
- Rawls, J. (2017). *Bir adalet teorisi*. (V. A. Coşar, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1999).